

hogy az íróban az érzelmi és családi közösség zavara valamiként az idegenség látszatát kölcsönözte. Emberileg alig értelmezhető Holics Jankának az emberi helyzetállása, amikor halálával büntette és felszabadította Móriczot a további szolgálat alól. Egy életre való tartozást érzett az író mindig vele szemben, érzelmileg és más vonatkozásban is, hogy életüket összekötve valamilyen nem tehette boldoggá, amikor pedig regényei nőalakjaként a legkülönbözőbb jelmezbe öltöztette, próbálván megfejteni ennek az élethetetlen vonzalomnak minden

titkát. Ugyanez ismétlődik az egyébként a művészvilágban társat kereső író második választásában is, a Simonyi Máriával történt házasságában. Egy ünnepezt színésznőbe lesz szerelmes, aki az egész elrontott életét, három gyermekét felvállalja, de az író egyetlen pillanatra sem teszi boldoggá. Mindez csak elnagyoltan van megjelenítve a regényben, ahogy Csibe sorsa is, akiről még kevesebb információval rendelkezhet a Móricz életművét nem kellő alaposítással ismerő olvasó. Mindez az ismerethiány azonban csak a regény feszessége javára válik, hiszen a körmönfontan leegyszerűsítő, szinte naturalista stílus épp a legfontosabb pillanatokban válik nem mesterkelten költőivé. Hogy az író a legjobb értelemben kézbesíti az olvasó számára ezeket az emberileg hiteles, és egyáltalán nem konvencionális mondandókat, elég néhány kiragadott példa. A szállodában másodszor megjelenő egyéjszakai pár egy szobakulcsot kap: „Mégis a körte formájú esztergált kulcstartó zsirosan megkopott fáját az úri ember olyan ismerősnek érezte a tenyerében, akár egy régi angol hajóskapitány a kabinja ajtajának gombját.” (32) Vagy egy, a lánya látogatását leíró jelenetben: „Állongtak egy kicsit még így egymás mosolyában melegedve.” (74) Aztán egy mesterségesen, de mesterien komponált mondat, amely már befelé mutat, a sűrű rengetegbe, amelyet se meghaladni, se eltitkolni nem akarna az író (Móricz vagy Barna Dávid): „A hiábavalóság áriája zengett szívében folyamatos fortissimóval, mintha huszonöt éves lenne még csak.” (28) Mindeme legérdemesebb írókra valló stilisztikai pontosság és életszerűség alaposan kérdésessé teszi a kiadó verzióját, mi szerint egy jeruzsálemi sörözés során talált volna rá a szerkesztő a szerzőre, s a korszok alatt az esztétikai élvezetet nyújtó remekmű-sőralátétre, mint vak gyöngyhalász a királyi korona legékesebb díszítményére.

Eljutunk hamarosan a regényes fikció leglényegesebb nézőpontjához, a kezdetekhez, hogy mindezen magyar íróról szóló életrajzokat egy, a zsidóságot húszévesen, és megkerülhetetlenül felvállaló fikciónak tűnő író mondja el nekünk. Leckét kapunk magyarságunkból, szeretném mondani, hogy zsidóságunkból is. Hiszen az ember magányos fajta, és Móricz Zsigmond a har-

mincas években még ennél is magányosabb volt. Ha elfogadjuk külső szemlélőként, hogy miért éppen a magyar valóság avatott, ám a legkevésbé sem világirodalmi rangú szerzőjét tekinti a Jeruzsálemben élő, oda a szabad választása révén kerülő író kulcsfigurának, el kell tekintenünk lényegében a dokumentarista, pompásan megírt részletektől, amennyiben Kolozsváron élő nagyanyja dedikáltatta a frissen visszacsatolt országrészben az általa csodált íróval egy regényét, s anyja is ebben a városban született, csak három évesen került fel Budapestre, ahol zsidóságát a szocializmus éveit feledve, nem adott semmit át a fiainak ebből a hagyományból, nekik kellett kiásniuk a rendszerváltozás után, mint egy a világ értelmetlenségét megszüntető reális tudatot, ahol a magával cipelt Móricz-regény mégis a leghitelesebb kulturális élménye marad.

A regény látszólag egyszerű és minden pillanatában jól motivált részletei lassan mégis szakadozottakká válnak. Ennek egyik központi része, a Rózsa Sándort és a palesztinok ellen elkövetett szörnyű mészárlás során elhunyt Baruch Goldstein sorsát párhuzamba állító fejezet ad korlátozott értelmű felvilágosítást. A harc az emberekben sokkal tovább és nagyobb szenvedélyek mentén dúl, mint azt a hatalom érdekei megkívnának. A magyar betyár Szamosújvári sírja körül állongó író, és a zsidó terrorista emlékhelyén merengő izraeli állampolgár már érthetetlenül messze kerül egymástól. A karikás ostor és a Kalasnyikov párbeszéde visszavezet egy, még az előbbieknél is rejtettebb, kibeszélhetetlen párhuzamhoz. Olykor az az érzésünk, mintha leszálltunk volna a regény vonatáról, hiszen a történelmi korokat és aznap aktuálisitást is magába foglaló kitérők már alig érintik Móricz Zsigmond egyéni sorsát. Mintha választalanul maradna a mű középpontjának szánt, a zsidó–magyar sorsközösséget és a vézskorszakot érintő problematikája. Minden értelmezési lehetőség újra és újra visszautal Móricz és Csibe szerelmi kapcsolatára. Ennek központi eleme a *kitaszítotttság*. A nagy író nemzedéke tagjaival is személyes, familiáris, érzelmes viszonyt ápolt, Adyt, Krúdyt, József Attilát nem mint nagy művészeket, hanem mint különös, tragikus lelkeket szerette. Holics Janka és a vele való házassága egész életművét végigvonuló aranyszál. A második házasságában is csalódott író az árva Csibe-Katában annak a mélységesen mély titoknak a nyomára bukkan, hogy mi is számára tulajdonképpen a művészet. Míg nagy regényeit talán a hősök helyzete, a lehetőségeik beszűkítette nagyság gyötrő, önpusztító tudata, és ennek a teátrális megnyilvánulása teszi már a korában is korszerűtlenné, a novellák legjava a kitaszítotttságról szól, a szociális érzékenység olyan fokáról, amellyel pályatársai egyáltalán nem rendelkeztek. Móricz Krúdyhoz hasonlóan nem tűrhetette, ha társaságában a műveiről, egyáltalán az irodalomról beszélnek. Mindezek művi termékek voltak, talán úgy képzelte, a tenger mélyéről felhozott igazyöngyöknek kevés köze van a gyöngyhalász figurájához, szenvedése, amiért alászállt, semmiképpen nem testesült meg a természet alkotta drágaságokban. Van azonban egy rétege az emberi-nyelvi megnyilvánulásainak, ahol tetten érhető az ő nagyon is életszerű esztétikája. Ezen a nyelven beszél

a Ferenc József hídról leugrani készülő Csibe („Maga mit csinál itt?” „Be kéne ugrani.” „Miért nem ugrott már be?” „Nézem, hogy tán a partról könnyebb.”), és ez a végtelenül alászálló és empatikus nyelv az író igazi anyanyelve is. („Angyalom, hoznál egy pohár bort? Rákívántam.” – 118) Ezt a Móriczot jeleníti meg Barna Dávid, az utánozhatatlanul természetesen, a mindenkitől különállóan esendőt. A regény legnagyobb pillanatai ezek, amikor Péterkét látogatja meg Zagyvahalmon, ahogy Nagynéval beszél, és izgalommal tölti el a tyúkhúsleves, amikor a szolnoki szállodában katonákat vág az „örökbe fogadott unokájának” a kacsasültből, és a Csibével való találkozás utáni idő, a vele való együttlét minden pillanata. Móricz megértette, hogy vannak sorstársai is, nemcsak pályatársai.

A szerelmük, vagy talán az érzelmi egymásrautaltságuk teljes kibomlása, őszintesége és a mások számára eme tények botránys volta életében csak szűrtén jut vissza hozzájuk, a három Móricz lány esetleges leányfalui látogatása alkalmával, amikor cselédként bannak Csibével, az ősz, öreg isten nevetséges Lear királyként foltozgatja a családi békét, amely azonban eszméletlen teste fölött egyetlen pillanat alatt megszünteti a látszólagos idillt: „Ezért szült ő is gyereket, ebbe a térbe, ebbe az örvénybe szülte meg a gyönyörű kis fiacskáját tavaly. Ezért szült tegnap fiút Anna. Ezeknek ide. Ide a kanapé elé a padlóra. Apuka öröme, Nagypapáéra. Aki úgy ráng itt hálóingben a kitartottja előtt, mint egy eszelős.” (124) A betolakodó, az idegen, a fattyú gyűlöletük tárgya lesz. Csibe-Kata kivonulása Móricz temetése után a gazdáját veszítette birodalomból jelképesen egy másik tragédiát is felelevenít. Zsóka arra számít, hogy valamiféle előjoggal kíván majd élni apjuk „ágyasa”, de ő nem várja be a jogos tulajdonos „elegánsan alázó retorikáját”, némán és döbbenet távozik a házból, amely otthona volt, egyetlen szó nélkül hagyja el ezt a gyűlöletre átrendezett világot. A regény eme pontján érintkezik a magyarországi zsidó származású magyarok sorsa Csibéével. Az értelem halott, a gyűlölet újraszántja a természetet, a tölgyerdőt kiirtják, haszonnövényeket vetnek az özek, egyszerűak otthona helyére. Csibe kivonulása a Móricz család életéből egy nyitány is, férjével majd egy könyvesbolt galériáján nyomdagépen gyártja a hamis igazolványokat 1944 karácsonyán az arra rászorultaknak.

Még egy üzenetet rejt el az író a könyv elején, egy héber nyelvű sort, amely szó szerint körülbelül annyit jelenthet: Köszönet a magadnak épített házért (hajlékért). Kettős jelentésében újra csak összekapcsolja mindez Csibe és a magyar zsidóság vézskorszakbeli sorsát, az itt élők idegenségérzetének soha el nem múló fájdalmát. Ugyanakkor rejtélyes módon a szöveg nem teljesen hibátlan, a *ház* szót nem jobbról balra (héberül), hanem balról jobbra kell olvasni. Gyaníthatóan újabb írói turpisság, ahogy a jeruzsálemi fiatal magyar író legendája is a fikció egy bizonyos pontján szándékosan és hiteltelenül túllő a célon. Azt állítja, hogy Móricz állapotos „nevelt lánya”, azaz Kata-Csibe mentette volna ki az író apját kisgyerekként a gettóból. Az árulkodó véletleneknél mindenképpen nagyszerűbb ez a könyv, az írói álarccéjja pedig maradjon a recenzens számára megfejtetlen.

Tarján
Tamás

Smirno a köbön

(Vörös
István:
Keresztelés
özönvízzel.
Noran,
2011)

Ki ne olvasott volna – ha kedveli és kultiválja a műfajt – olyan krimi, amelyben a nyomozó a gyilkos? Agatha Christie-nél is akad rá híres példa. Az sem ismeretlen fogás a detektívregényirodalomban, hogy a történet egyes szám első személyben beszélő előadója (általában látszólag az életben maradtak közül a bűneset legfőbb érintettje vagy megszenvedője, netán a legfékezhetőbb kíváncsi), miközben buzgón igyekszik felgöngyöltetni a titokzatos szálakat, maga bizonyul a törvénybe ütköző végzetes cselekmény elkövetőjének. Ebben a nemben számomra az 1933-ban elhunyt svéd író és világjáró, Samuel August Duse tollát dicséret *Dr. Smirno naplója* a legemlékezetesebb. S. A. Duse műve természetesen magyarul is megjelent sok évtizeddel ezelőtt, természetesen 1 pengőért (kevésbé természetesen: egy bizonyos *Szine-java* elnevezésű sorozatban).

Vörös István – tájékozottságába bőven belefér, hogy olvasta a könyvet, bár talán inkább nem – alaposan túltesz doktor Smirnon. Két elbeszélőt foglalkoztat, akik közül az egyik (fizikus) beszél el a másikat (pap, majd potenciálisan történelemtanár), bár az utóbbi nem rest bizonygatni személyének teljes függetlenségét és nem irodalmi (más által megírt), hanem szuverén létét. Az előbbi így kezdi: „Nem vagyok gyilkos. Igaz, nem is vádol senki gyilkossággal. Nincs is vád ellenem” – a másik viszont beismer egy gyilkosságot, noha ezzel nincs egyedül, mert az áldozat lányai is magukra vállalják – egymást vádolásukat félretéve, külön-külön –: az ő lelkiükön szárad apjuk egy özönszerű esőzés után bekövetkezett halála. Van-e vád vagy nincs? Van is, nincs is, kettes számú hőnök ellen is, más ellen is, de ugyanígy senki ellen. Az állandó elbizonytalanítás-elbizonytalanodás hatására a 226., utolsó oldalhoz egyre szkeptikusabban elérkező olvasó hajlamos arra szavazni: Vörös István az, aki eltette láb alól e regényét.

A keltezés tanúsága szerint 1996 és 2004 között keletkezett *Keresztelés özönvízzel* a „befejezhetetlen krimi” titulussal egyedíti magát, melyet a kortárs magyar irodalom odaadó, de tapasztalt híve, tudva többek közt Szilasi László *Szentelek hárfája* (2010) című „intellektuális krimijéről”, továbbá a Kondor Vilmos-detektívregények folyamatos-folytatásos sikeréről (kezdvé a 2008-as elsővel: *Budapest noir*) és a modern krimi-elméle-

detektívregény a „posztmodern”, „poszt-posztmodern” jelzőtől nagyrészt mentes literarizálásának, bölcséleti-etikai megemelésének.

A Vörös István adta cím ugyan lehetne egy tucattermék, irodalomhazudó tömegkönyv fedőneve is, ám inkább bibliai jelképi telítettségét, ezzel máris igényességét adja hírül. Kitűnő íróhoz méltóan, a tételezett műfajjal adekvát módon. Hiszen a keresztség a bűntől való megváltódás szentsége, az özönvíz az egyéni és kollektív vétkek isteni megtorlásának historizáló, univerzális szimbóluma. A cím ígerte esemény a cselekmény során végbe is megy a maga módján: a nem a legnagyobb határozottsággal, de végül is eredményesen tevékenykedő nyomozó, Kolozsvári (alakjában és nevének első három-négy betűjében Columbóra ismerünk) a megkeresztelt. A regény célkeresztjébe ezzel (is) a bűn, bűnfogalom, bűnprobléma kerül, s elsősorban nem a történetre, hanem a bűnre vetül rá, hogy „befejezhetetlen”. Holott mindkét narrátorunk jobbára bűnétől, bűneitől, vagy legalább lelkiismeret-furdalásától, lelki válságától próbálna szabadulni vallomásával, s alacsonyabb szinten ugyanez érvényes több másodlagos főszereplőre és a mellékszereplőkre is. A sokkal nagyobb elbeszélői térhez jutó – tehát szekunder mivoltában voltaképp elsődleges – mesélő, a papból lett tanár gyermek utáni vágya (mely vágy hivatásának módosítására leginkább bírja rá) az utódban mintegy a jobbat, a tisztát, a „bűntelent”, a kisdedismeretlent is reméli.

E remény kétséges zálogainak (és egyben tartalmas-jelentésszerű módon: akadályainak) egyike a pap szüzessége, a pályamódosítás után is kínzó szexuális idegenkedése. A szeplőtelenesség mint a bűntelenség hagyományos megnyilvánulása és bizonyossága itt inkább problematikus tény, mintsem értéktelített önfegyelmezés, és a későbbiekben a férfi és a (részben csehovi rajzú) három nővér sokarcú kapcsolataiban tulajdonképp el is enyészik. Kata, Zsuzsa és Márta – a szülőhelyére, Bakonymérőre visszatelepült kiugrott pap szállásadójának (az „áldozatnak”) a lányai – a lelki és érzelmi szerelem síkjain kerülnek inkább csak lehetséges, virtuális, nem pedig tényleges kapcsolatba a számukra férjfelöltként is

funkcionáló volt atyával. A bűntörténet mint fedőtörténet alatt Vörös biztos írói kézzel alakított, részben szimultán érzelmi esemény sorok pszichológiáját és mikromindennapjait futtatja le, a *Három nővér*-párhuzam mértéktartó kiaknázásával, elsőrangú, jellemző és jellegzetes nyelvhasználattal. A figurák stílusát mindig az alapstílus zománcozza, amely a fizikus, illetve a pap sajátja. Természetesen annak is érzékletessé kell válnia, hogy e két személy nem hivatásos író. Terapeutikus céllal, öngyógyításként írnak.

A *Keresztelés özönvízzel* leginkább Isten könyve, másfelől az irodalom könyve. Megadja Istennek, ami Istené, és az irodalomnak, ami az irodalomé. Isten (az Atya, alkalmanként Krisztus, olykor az ördög) a kevésbé közvetlen, de jóval fontosabb, nagyobb formátumú állandó jelenlevő(k). Még akkor is Istenről van szó, amikor másról. A Biblia Istenéről. A cím sugallata szerint: egyszerre az Új- és az Ószövetség Istenéről. Az áldozat is mintha részint, „képviselőleg” Isten maga lenne, hiszen a meggyilkolt (?) apa, a három lány apja Atya néven is neveztetik, bár profán egyéniség. Hm.

Az irodalom (az Istenről történő közlésnek is formát adó tevékenység, művészeti ág, gyónás- és vallomáanyag, *diszciplína*) be-belobbanó hevességgel is foglalkoztatja az írónak felcsapó fizikust és papot. Istenről irodalmiasan morfondíroznak, az irodalom égi magasságokban – vagy épp ellenkezőleg, onnan lerántva – jelenik meg számukra. *Irodalmizáló* észleleteik nem mindig velősek. Már a második bekezdésben az áll – a fizikusnak a papéhoz képest sokkal csekélyebb számú sorait dőlt betűkkel különíti el a négy nagyobb részre és számos kisebb fejezetre osztott, helyenként szükségképp szövegkonfrontáló mű –: „Manapság létezik az atomizált regény. A miniatűr regény. Az egyperces regény. Az egyszavas regény. Az egybetűs regény. Az csak a szöveg pördületének, hogynemondjam relatív spinjének kérdése, belecsavarodik-e egy regénynyi.”

Vörös Istvánéba belecsavarodik, nem egy regénynyi, nem is két fél regény, inkább egy harminc százalékos regény és egy hetven százalékos regény összegeződése. Nem száz százalékos eredménnyel. Lehet, hogy az iménti regény-meghatározásból füstlőgő irónia marta ilyenén a szerkezetet (több humorforma, szövegjáték is visszajáró, kaján vendég marad a mondatfűzésben): a fizikus meséje elcsökevényesedik a pap meséje mellett, már csak a kb. 1:20 megszólalási arány folytán is. Az irodalmi(as)ság néha úgy veszi üldözőbe a beszélőket – illetve Vörös textusát, fejezet-címezését stb. –, hogy a lehetséges asszociációk nem teljesednek ki, nem inspirálnak valóban tartalmas rokonítási, továbbgondolási tendenciákat. A négy rész címeinek mindegyike vizsgálható lenne ebből a szempontból. A *Kivonulást* és a *Könnyű pokolt*, a két keretező egységet ezúttal figyelmen kívül hagyva: a II., *Az eltűnt tér nyomában* nemigen kerül méltányolható dialógusba Marcel Proust monumentális időeltűnésnyom-regényével, a III., a *Három menyasszony* cizellált, de vékony rámintázás a Csehov-drámára. Nem szólva most olyan belső, variatív címekről, mint például az *Oldás vagy kötés* (vö. az *Oldás és kötés* című, 1963-as

Jancsó Miklós-filmmel, háttérben Hernádi Gyula és Lengyel József írói munkájával), a *Napsütötte sáv* nem hangol rá Petri György lírájára (köztudottan legnevezetesebb, legelemzettebb költeményeinek egyike a *Hogy elérjek a napsütötte sávig*, melynek szép- és szakirodalmi *hommage*-ai bőséggel sorakoznak). Mivel a fejezetek között később *A holdsütötte sáv*, valamint a *Napsütötte folt* is szerepel, alighanem joggal remélnénk valamivel indoklőbb, irodalmiságában segítőkészebb kalauzozást. Akárcsak az egymással nyilván megfeleltetni kívánt *Feltámadás* és a *Feltámadás* (a regényben ez utóbbi van kurzívval szedve, mert kötelez a tipográfia: amaz a pap, emez a fizikus szellemi tulajdona), melyek kontextualizálódnak a *Tolsztoj a telefontól* című fejezettel. Még legalább tíz szegmens kérne felgöngyölítő analízist az igen rövid vagy igen hosszú darabokra tépett fejezetek állományából.

A mindenesztül roppant vegyes színvonalú, az olvasót mondataival alaposan összerázó könyv kévsé történet közreadása ellenére is aktuálisan beágyazódik az egyre terebélyesebb, egyre jelentősebb, sok műfajú Vörös-életműbe. Epikai fogásainak néhány és lappangó dramaturgiája *megelőlegezésként* visszacsatolható itt-ott a *Svejk gyónatója* (2007) novelláihoz és az *Ördögország* (2010) színműveinek egyikéhez-másikához. A világmérete-világszéle Bakonymérő is felbukkant már többjelentésű viszonyítási pontként.

A *Keresztelés özönvízzel* megalkotottságának ellentmondásai, kérdőjelei, túlzásai nem fedhetik el, hogy az írói hivatásban abszolúte otthonos talentum, kísérletezni, meglepetést szerezni mindig kész elme produktuma. A fizikus történetmondó csábítási-szerelmi kalandja – a visszajáró halott („halott”) megcsalt férj alakjának misztikumával – új elánfokozatba lendíti a pap/tanár beszámolóját is. Sok a homok e „nedves metaforikájú” regényben, ám a járulék, a hordalék nem issza fel sem a befejezhetetlenség, sem az átintellektualizált kriminalitás áramlását. Az író majdhogynem mellékesen olyan kérdéskomplexumokat működtet, amelyekért önmagukban is érdemes végigszántani a kissé amorf egészet. Így a negyedik rész elején elemi erővel vágódik bele az alkotásba a *Hogy helyettem legyen* című rész. Ebben fizikus Smirnonk arról tudósít: „Olyan voltam, mint egy felügylő, aki képtelen megtalálni a gyilkos fegyvert, és sejtelve sincs, hogy maga után nyomoz. Vagyis hát nem tudom.” A „nem tudás” a regény vállalt, sokszor kifejtett alapszólama – kár, hogy aki a könyvet forgatja, nem mindig tudja-érti, ki, mikor, mit, miért nem tud; s ezért a szereplők izgató nemtudása az olvasó feszélyező nemtudás-nemtudásával keveredik.

Ezekből az értelmezési gödrökből azonban ki lehet kecmergni. Az imént említett fejezet végén azzal, hogy a *helyettes én* dilemmája, szükséglete ismételtlen körvonalazódik: „Becsületbeli kötelességemnek teszek eleget, amikor újra elhallgatok, miközben tudom, hogy már nincs mit elhallgatnom. Végre átadom a szót annak, akire már nem haragszom (remélem, ő se rám), és aki az előbb mély álomba zuhant, de hamarosan fel fog ébredni, hogy helyettem legyen.” Az énhelyettesítés Vörös felfogásában meglehetősen komoly kérdés (és kérdéses lehetőség). A befogadó

(e sorok írója legalábbis) – az apa- és Atya-viszonylatok láttán – nem riad vissza attól a feltételezéstől sem, hogy a fizikus (aki szakmájában szintén „kiugrott”) a gyermeket akaró pap „apja”, „szülőatyja” – azzal, hogy megírja –, s e tény a papban is tudatosul. Kommentárja viszont vissza is vetülhet a fizikust megíró író és egyes számú teremtménye kontaktusára. A beszédes című *Az irodalom elsíratása* fejezetben a már (majdnem) tanár pap ekként nyilatkozik meg:

Igazi elbeszélőre lenne szükségem, nem erre a kiugrott tudósra.

Ez az én bosszúm. Ha ő nem beszél el engem tisztességesen, legalább én locsogok róla. Még bőven lenne mit mondanom, de hallgatok már. Túlságosan hasonlítunk, mégsem ezért kímélem. Hanem mert túlságosan különbözünk. Ő engem csak kilökött erre a kétes színpadra, rég nem törődik az egész könyvvel, más dolga akadt, én meg nem tudom rendezni magamban a három lány kérdését. Nem vagyok író...

„Ha ő nem beszél el engem...”? Korábban azzal szembesültünk: „Nem valaki helyett beszélek, nem is vagyok regényalak. Valóságos pap vagyok, voltam. Én írok, és nem engem írnak.” „De hallgatok már...”? Még legalább száz oldalon át beszél. Vörös István tisztességesen megírta a kettős-többes csavarintású regényt, ám talán nem számolt azzal, hogy csavarjai, fogásai visszafelé is forgásba jöhetnek. A relativizálódó regényelemek sokszor súlytalanná teszik a kijelentéseket és a kijelentések ellenkezőjét. A labirintikus szövegszervezés útvonala egyszerre túl egyszerű megoldású és erőltetetten zsákutcás is.

Befejezetlen lenne az (ál)krimi? A történetet kezdő fizikus a történet lezárója egyben: „Észre se vettem, hogy egy másik ember története révén a magaménak is a végére jutok. Megnyugodtam. Ezt már soha nem mesélem el.” „Észre se vettem...”: a pap/tanár énhistóriájának is ez az utolsó előtti mondata – nem a megérkezés, hanem az elindulás hangsúlyával. Mocarog bennünk a sejtés: a kiugrott pap, akit az író teremtette fizikus írt, felnyit egy laptopot, s billentyűzni kezd, véletlenül sem a sajátja helyett – vagy mégis? – egy plasztikai sebész sorsát, aki éppen a saját arcára emeli a szikét.